

سیاست های کلان موثر بر توسعه کارآفرینی بر اساس الگوهای

محیط کسب و کار

علی داوری^۱، نسترن افشم^۲، ترانه فرخ منش^۳

چکیده:

افزایش سطح فعالیت های کارآفرینانه در یک جامعه به ایجاد محیطی پیش برنده برای افزایش تعداد کارآفرینان جدید و راه اندازی کسب و کارهای جدید نیاز دارد. در سال های اخیر برنامه هایی در جهت توسعه کارآفرینی در ایران انجام شده است. بنابراین ارزیابی سیاست ها و برنامه های توسعه کارآفرینی دولت در ایران لازم بنظر می رسد.

بررسی بانک جهانی نشان داده است که بین محیط مساعد کسب و کار و توسعه کارآفرینی رابطه مستقیم وجود دارد. این مقاله با هدف ارائه مدلی از سیاست های موثر بر توسعه کارآفرینی و بررسی پیش برندگی این سیاست ها، تدوین شده است. بر این اساس، با مرور ۸ الگوی جهانی مرتبط با محیط کسب و کار و کارآفرینی، یک مدل مفهومی قالب سیاست های کلان توسعه کارآفرینی شامل (۱) عوامل نهادی و قانونی، (۲) ثبات اقتصاد کلان، (۳) توسعه منابع انسانی، (۴) بازار مالی، (۵) زیرساخت های نرم و سخت، (۶) تحقیق و توسعه (۷) نوآوری (۸) فناوری و بازار کالاها و خدمات تدوین شد. سپس بمنظور ارزیابی وضعیت موجود پرسشنامه ای تدوین و دیدگاه کارشناسان حوزه های مرتبط با کارآفرینی در وزارت صنعت، معدن و تجارت به روش نمونه گیری تصادفی در قالب یک پژوهش توصیفی- پیمایشی بررسی شد. نتایج این پژوهش نشان می دهد در مجموع سیاست

^۱ استادیار دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران

^۲ دانشجوی دکتری کارآفرینی دانشگاه تهران

^۳ کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی دانشگاه تهران

های کلان موثر بر توسعه کارآفرینی در وضعیتی بازدارنده داشته و به بهبود نیاز دارند. در پایان پیشنهاداتی نیز برای بهبود این سیاست ها ارائه شده است.

واژگان کلیدی: کارآفرینی، توسعه کارآفرینی، محیط کسب و کار، سیاست های کارآفرینی

مقدمه:

تجارب نشان می دهد که سطح فعالیت های کارآفرینانه افراد جامعه در صورتی افزایش خواهد یافت که افراد کارآفرینی را به عنوان یک گزینه امکان پذیر و مناسب رشد و ترقی آگاهی داشته و مایل به پیگیری آن باشند (انگیزش)؛ دانش، مهارتها و توانایی های لازم را داشته (مهارت ها) و به حمایت کافی برای شروع یک کسب و کار مانند دسترسی به اطلاعات، خدمات مشاوره‌ای، دسترسی به سرمایه و مشوق ها، در یک محیط قانونی و سیاسی مطلوب دسترسی داشته باشند(فرصت ها).

به منظور ایجاد فرصتهای بیشتر، دولت ها می توانند موانع موجود در سیستم های نظارتی، اداری، قانونی و مالی که ممکن است به عنوان عوامل بازدارنده در ورود به کسب و کار عمل کنند را کاهش داده یا حذف کنند. همچنین دولت ها می توانند مجازات های ورشکستگی و سیاست های بازار کار و تامین اجتماعی را به عنوان موانع و بازدارنده های پنهان کاهش دهند (Lundstrom & Stevenson, 2005, P.47)

نتایج بررسی سازمان همکاری های توسعه اقتصادی در زمینه شناسایی عوامل تعیین کننده توسعه کارآفرینی نشان می دهد که می توان عوامل پیش برنده توسعه کارآفرینی را در راستای بهبود انگیزش، مهارت ها و فرصت ها در دو گروه سیاست های کلان گروه بندی کرد. سیاست های کلان دولت به بهبود محیط کسب و کار کمک می کنند. سیاست های کلان تقریباً در همه کشورها مشترک و یکسان هستند. به طور کلی، سیاست های کلان جهت توسعه کارآفرینی در محیط کسب و کار بسیار مؤثر عمل می کنند.

بر اساس این مدل سیاست های توسعه کارآفرینی را می توان در گروه سیاست های کلان بررسی کرد. سیاست های کلان، سیاست های دولتی هستند که بر شرکت های کوچک و متوسط و کارآفرینی آنها تأثیر می گذارند ولی شرکت های کوچک و متوسط و کارآفرینی را به عنوان هدف اصلی خود مد نظر قرار نمی دهند. شواهد بیانگر آنست که سیاست های کلان، بر ماهیت کارآفرینی در همه کشورها تأثیر دارند و تقریباً در همه کشورها مشترک و یکسان هستند.

در سال های اخیر تلاش هایی در جهت توسعه کارآفرینی در کشور انجام شده است، ولی در عمل افزایش نرخ کارآفرینی و توسعه شرکت های کوچک و متوسط در کشور با مشکلاتی همراه

بوده است. شاید بتوان علت بخشی از این مشکل را در سیاست های کلان توسعه کارآفرینی کشور جستجو کرد. بنابراین این پژوهش بدنبال شناسایی سیاست های کلان و سنجش پیش بردگی این سیاست ها بر توسعه کارآفرینی کشور با بررسی اینکه سیاست های کلان توسعه کارآفرینی در ایران آیا پیش برنده، خنثی و یا بازدارنده^۱ هستند و هم چنین شناسایی میزان پیش بردگی ابعاد سیاست های کلان می باشد. در ادامه مبانی نظری پژوهش در بخش کارآفرینی، توسعه کارآفرینی، سیاست های کلان، الگوی رقابت پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد و ارائه مدل مفهومی تدوین شده است.

پیشینه پژوهش:

اگر چه فعالیت های کارآفرینانه از سطح فردی آغاز می شوند، ولی فرد کارآفرین و فعالیت کارآفرینانه در خلاء شکل نمی گیرد، و بوسیله عوامل زمینه‌ای و بستر محیطی مانند عوامل فرهنگی و نهادی، محیط کسب و کار و شرایط اقتصاد کلان تحت تأثیر قرار می گیرد. با توجه به ضرورت توسعه کارآفرینی، برنامه هایی در جهت توسعه کارآفرینی در کشورهای مختلف بوسیله دولت ها و مراکز تحقیقاتی از دهه های گذشته تدوین شده است که در ادامه به سیاست های کلان مؤثر بر توسعه کارآفرینی و محیط کسب و کار اشاره شده است.

کارآفرینی

با توجه به ماهیت میان رشته ای کارآفرینی، تعاریف مختلفی برای آن مطرح شده است. برخی از این تعاریف در ادامه بیان شده است.

(۱) تاسیس و مدیریت یک شرکت جدید جهت استفاده از فرصت های نوآورانه و منحصر به فرد است که به رشدی سریع دست می یابد (Hindle & Rushworth, 2000).

(۲) فرآیند نوآوری و تأسیس یک کسب و کار مخاطره آمیز که چهار مؤلفه فرد، محیط، سازمان و فرآیند بر آن تأثیرگذار است و بوسیله شبکه های مختلف نظیر دولت پشتیبانی می شود (Kuratk and Hodgetts, 2001)

¹Encouraging, Neutral or Discouraging

۳) فعالیتهای اقتصادی سود محور (و جریان تصمیم گیری مرتبط با آن)، که تحت شرایط ریسک و عدم قطعیت انجام می شود. کارآفرینی با نوآوری نیز سرو کار دارد زیرا کارآفرینان تلاش می کنند تا ترکیب جدیدی از عوامل تولید را برای سودآوری کشف کنند. (UNECE, 2008)

۴) کارآفرینی شامل سه جزء کارآفرینان، فعالیت کارآفرینانه و کارآفرینی می باشد. کارآفرینان، افرادی (صاحبان کسب و کار) هستند که در جستجوی ایجاد ارزش، از طریق خلق یا گسترش فعالیت اقتصادی به وسیله شناسایی و بهره برداری از محصولات، فرآیندها و بازارهای جدید می باشند. فعالیت کارآفرینانه، اقدام افراد در پیگیری ایجاد ارزش، از طریق خلق یا گسترش فعالیت اقتصادی با شناسایی و بهره برداری از محصولات، فرآیندها و بازارهای جدید است. و کارآفرینی، پدیده ای مرتبط با فعالیت کارآفرینانه می باشد. (OECD, 2007a)

۵) فرآیند ایجاد ارزش با تشکیل مجموعه منحصر به فردی از منابع به منظور بهره گیری از فرصت ها است. (احمدپور داریانی، ۱۳۸۳).

توسعه کارآفرینی:

اگر کارآفرینی سیستمی شامل کارآفرینان (و کارآفرینان بالقوه)، نهادها و اقدامات دولتی تلقی شود، در اینصورت پیامد مطلوب یک خط مشی کارآفرینی، افزایش سطح فعالیت کارآفرینانه می باشد، که متعاقب آن نقش نهادها و دولت ها ایجاد محیطی است که عرضه مستمر کارآفرینان جدید و تلاش برای راه اندازی و رشد سازمانها موفق را فراهم خواهند کرد. برای انجام چنین کاری، خط مشی کارآفرینی طور منطقی باید بر تمام بخشهای فرآیند کارآفرینانه از آگاه شدن فرد از انتخاب های کارآفرینانه تا بقاء و رشد اولیه یک شرکت نوپا تمرکز کند (Lundstrom & Stevenson, 2005)

معیارها و شاخص هایی از خطمشی ها برای تشویق کارآفرینی اتخاذ می شوند. این خطمشی ها در گامهای پیش از شروع، هنگام شروع و پس از شروع فرآیند کارآفرینانه مدنظر قرار می گیرند و در جهت ایجاد انگیزش، فرصت و مهارت ها طراحی می شوند. هدف اولیه این خط مشی ها ترغیب افراد بیشتر برای در نظر گرفتن کارآفرینی به عنوان یک گزینه (انتخاب) و گام برداشتن در جهت شروع یک کسب و کار و مراحل بعدی رشد است

(Lundstrom & Stevenson , 2001a) تمامی فعالیتهایی که به ایجاد یک شرکت از طریق برنامه های اطلاع رسانی، توسعه مشاغل، خوداشتغالی، بقاء و رشد کسب و کار، و تشویق روحیه کارآفرینی در جامعه کمک می کند (INTERMAN, 1991). فرآیند افزایش تعداد کارآفرینان در یک جامعه از طریق شکل گیری فعالیت اقتصادی جدید، و رشد شرکتهای کوچک (ACOA,1996, & Stevenson, 1996).

تعریف خط مشی های کارآفرینی در برنامه های توسعه کارآفرینی کشورها

هلند: هموار کردن راه برای ایجاد یک جامعه کارآفرینانه تر به وسیله ایجاد فرصت هایی برای کارآفرینی و حذف موانع پیش روی کارآفرینی (The entrepreneurial society,2000,p.8)

انگلستان: ایجاد و بهبود نگرش مثبت نسبت به کارآفرینی، افزایش فعالیت های کارآفرینانه، افزایش تعداد و کیفیت شرکتهای نوپا و تبدیل شدن به بهترین مکان در جهان برای شروع یک کسب و کار (DTI Strategic Framework,2000-01)

فنلاند: ارتقای کارآفرینی، رقابت پذیری و رشد شرکت به وسیله حذف و کاهش موانع تاسیس شرکت ها و کسب و کارهای کوچک و ترغیب تمام بخشهای اداری و دولتی در جهت تسهیل فرایند تأسیس و تأمین بودجه شرکتهای جدید، افزایش سطح فعالیت کارآفرینانه با ترویج نگرش های مثبت نسبت به کارآفرینی و بهبود عملکرد و اثربخشی بازارها تا کارآفرینی به عنوان یک گزینه شغلی مطرح باشد (Ministry of Trade and Industry, Finland, 2000)

ایالات متحده: ایجاد جو اقتصادی مناسب که موجب شکل گیری، جذب و حفظ شرکت های کارآفرینانه نوآور می شود که محصولات و خدماتی را تولید و بازارهای جدید را توسعه می دهند (State Entrepreneurship Policies and Programs 1999)

کانادا: حمایت از کارآفرینان بالقوه به منظور حصول اطمینان از رشد مستمر راه اندازی های کسب و کارها و ایجاد مشاغل جدید (Atlantic Canada Opportunities Agency, 1999)

کوراتکوو هادجتس نظریه‌های کارآفرینی را در دیدگاه "خرد" یا "کلان" دسته بندی کرده اند. دیدگاه کلان کارآفرینی شامل عوامل وسیعی است که با موفقیت یا شکست فعالیت های کارآفرینانه از منظر بیرونی مرتبط است و شامل مکتب فکری محیطی (محیط اجتماعی، نهادها، ارزش ها)؛ مکتب فکری مالی (تامین منابع مالی) و مکتب فکری تغییر (تغییرات سیاسی، اقتصادی) است. دیدگاه خرد شامل عوامل خاص فرد کارآفرین بوده و بخشی از منبع کنترل درونی محسوب می شوند. در این دیدگاه، کارآفرین بالقوه دارای توانایی کنترل، هدایت یا تنظیم پیامد هر عامل تأثیرگذار است. مانند نظریه های خصوصیات کارآفرینان.

(Kuratk and Hodgetts, 2001)

هدف این پژوهش توسعه یک الگو و چارچوب مفهومی بمنظور تبیین خط مشی های دولت در توسعه کارآفرینی است. با توجه به رویکردهایی که در زمینه کارآفرینی به اختصار معرفی شد، این پژوهش دارای رویکرد کلان و محیط گرا با تاکید بر نقش دولت است. بنابراین مبانی نظری این پژوهش بر مطالعات سطح کلان توسعه کارآفرینی تمرکز دارد.

ضرورت توسعه کارآفرینی

توسعه اقتصادی عبارتست از رشد همراه با افزایش ظرفیت های تولیدی، فیزیکی، انسانی و اجتماعی. در توسعه اقتصادی، رشد کمی تولید حاصل خواهد شد، اما در کنار آن، نهادهای اجتماعی نیز متحول خواهند شد. توسعه اقتصادی دارای اهدافی مانند (۱) افزایش ثروت و رفاه مردم جامعه (۲) ایجاد اشتغال می باشد.

بی شک، روند توسعه اقتصادی در کشورهای توسعه یافته، بیانگر این واقعیت است که اقتصاد تحت تأثیر کارآفرینی است؛ به گونه ای که کارآفرینان در توسعه اقتصادی کشورهای توسعه یافته،

نقش محوری داشته اند. (Hindle & Rushworth, 2000)

نقش کارآفرینی به عنوان نیروی محرکه رشد اقتصادی، در دیدگاه های شومپتر بیان شده است. به زعم شومپتر هر کسی ترکیب جدیدی را ایجاد کند، کارآفرین است. یافتن ترکیب جدیدی از عوامل تولید، فرآیندی کارآفرینانه می باشد که موتور توسعه اقتصادی خواهد بود. ترکیب جدید راه های بهتری را برای برآوردن تقاضای فعلی یا ایجاد محصولات جدید ایجاد می کند که اغلب موجب منسوخ شدن تکنولوژی ها و محصولات فعلی می شوند (فرآیند تخریب خلاق). شرکتی که

کارآفرین نوآور در آن فعالیت می کند، از طریق فرآیند دوگانه سهم بازار و افزایش تقاضای کل برای محصولات ارائه شده در بازار رشد خواهد کرد و در نهایت توسعه اقتصادی جامعه به کمک کارآفرینان شکل می گیرد. دیدگاه نظری یا تئوریک دیگر بوسیله اشمیتز ارائه شده است. در مدل وی فعالیت کارآفرینانه، عاملی تعیین کننده برای رشد بهره وری می باشد. اشمیتز در مدل خود بر نقش فعالیت‌های تقلیدی کارآفرینان در رشد اقتصادی تأکید می کند. این رویکرد در تجربه رشد اقتصادهای مشاهده می شود. کارآفرینان تقلیدکننده، کارآفرینانی هستند که فعالیت‌های موجود را تقلید می کنند و آنها را به مرحله عمل در می آورند. (Schmitz, 1989).

علاوه بر دیدگاه‌های تئوریکی مطالعات تجربی گوناگون نیز بر نقش کارآفرینی در رشد اقتصادی تأکید دارند. برای مثال، مطالعات سازمان همکاری های توسعه اقتصادی و مطالعات دیدبان جهانی کارآفرینی یکی از مهمترین منابع تحلیل اقتصادی پیوندهای بین فعالیت کارآفرینانه و رشد اقتصادی را ارائه می کنند. همانطور که ملاحظه می شود کارآفرینی برای ایجاد فضای سالم اقتصادی و رشد ملی یک ضرورت محسوب می شود و نقش کارآفرینی در پایداری و ثبات اقتصادی تایید شده است (Henry, 2002). پژوهش های کارآفرینی نشان داده است که عوامل و شرایط محیطی مثل عوامل فرهنگی، اجتماعی، قانونی، سیاسی و فناوری تأثیر مثبت و یا منفی بر توسعه کارآفرینی دارند (Deakins & Freel, 2003; Histrich & Drnovsek, 2002). در واقع کارآفرینان در همه کشورها و فرهنگ ها وجود دارند. ولی محیط نامساعد برای کارآفرینی معمولاً به رشد اقتصاد زیرزمینی می انجامد؛ حال آنکه محیط مساعد موجب بهره‌گیری از فرصت های کارآفرینانه می شود (Herbig, et al, 1994).

کاستی ها و اهمیت در حال رشد خط مشی گذاری کارآفرینی از جنبه تئوریک نیاز به یک مبنای دقیق تر و مقایسه پذیر را لازم می کند. تا بتوان به ایجاد یک اقتصاد کارآفرینانه تر یا کارآفرینان بیشتر و دستیابی به اهداف تعیین شده کمک کرد. بر این اساس بسیاری از کشورها در حال حاضر خط مشی های کارآفرینی را به عنوان یک رشته علمی مجزا به رسمیت می شناسند. در سطح بین المللی نیز سازمان هایی مانند بانک جهانی و سازمانهای خصوصی همچون دیدبان جهانی کارآفرینی، توسعه داده های بین المللی را آغاز نموده اند. با این وجود هنوز بحث خط مشی های

توسعه کارآفرینی موضوع بسیار جدیدی می باشد و بیان دقیق اهداف خط مشی کارآفرینی هنوز در مراحل تکامل می باشد (Lundstrom & Stevenson, 2001d)

نقش دولت ها در توسعه کارآفرینی با دو جهت گیری کلی شامل حذف و کاهش موانع کارآفرینی و ترغیب و تشویق کارآفرینی می باشد (UNECE, 2008). بر اساس این جهت گیری ها، برخی از مهمترین خط مشی ها دولت برای توسعه کارآفرینی شامل تدوین قوانین و مقررات مرتبط، خط مشی های مالیاتی، ساده سازی مراحل اداری، حمایت های مالی و اعطای وام، ارتقاء کارآفرینی و آموزش، اطلاع رسانی و مشاوره به کارآفرینان و ایجاد زیرساخت های لازم می باشد (Lundstrom & Stevenson, 2001)

هدف این پژوهش توسعه یک الگو و چارچوب مفهومی بمنظور تبیین خط مشی های دولت در توسعه کارآفرینی است. با توجه به رویکردهایی که در زمینه کارآفرینی به اختصار معرفی شد، این پژوهش دارای رویکرد کلان و محیط گرا با تاکید بر نقش دولت است. بنابراین مبانی نظری این پژوهش بر مطالعات سطح کلان توسعه کارآفرینی تمرکز دارد.

اولویت ها و ویژگی های سیاست کارآفرینی

- توسعه کارآفرینی نسبت به بحث توسعه شرکت های کوچک و متوسط موضوع بسیار جدیدتری بوده و سیاست توسعه کارآفرینی هنوز در مراحل تکامل و رشد است. بهر حال سیاست های کارآفرینی دربرگیرنده اولویت های زیر هستند:
- اطلاع رسانی بیشتر نسبت به کارآفرینی به عنوان یک گزینه جذاب اشتغال (معرفی مدل های نقش کارآفرینان موفق، تغییر نگرش عموم مردم)
- افزایش فرصت های یادگیری در فرآیند کارآفرین شدن و شروع یک کسب و کار برای افراد (جهت گیری کارآفرینانه، آموزش)
- تسهیل دسترسی به آموزش های کارآفرینی و مشاوره شروع یک کسب و کار کوچک در سطح ملی و جامعه و ارتقای کیفیت خدمات پشتیبانی کسب و کارهای کوچک
- تسهیل ایجاد فعالیت ها و تبادلات شبکه ای به منظور ترویج بحث، یادگیری و شراکت (کنفرانس ها، انجمن ها، سمینارها و یا گردهمایی های بحث در مورد سیاست ها)

مجموعه مقالات دومین همایش ملی بهبود محیط کسب و کار

- کاهش موانع اداری و قانونی برای ورود به کسب و کار
  - تسهیل دسترسی به وام‌های کوچک، سرمایه و سایر منابع برای راه‌اندازی و شروع یک کسب و کار
  - توسعه دانش و پژوهش در زمینه چگونگی ایجاد کسب و کارهای کوچک و کارآفرینی در اقتصاد و نقش آنها در ایجاد شغل و ثروت (پژوهش و نشراطلاعات).
  - همچنین ویژگی‌های متداول سیاست‌های موجود کارآفرینی به شرح زیر هستند:
  - توجه به افراد بیش از توجه به شرکت‌ها مورد هدف قرار دادن افراد علاقه‌مند به شروع یک کسب و کار (ارائه پشتیبانی قبل از شروع کسب و کار)
  - تشویق بیشتر و بیشتر افراد برای شروع کسب و کار شخصی با هدف ایجاد فرصت‌ها و پشتیبانی از افراد به‌منظور یادگیری فرآیند کارآفرینانه و ایجاد مهارت‌های شروع و اداره موفقیت کسب و کار
  - توجه به گروه‌های هدف شامل عموم مردم و بخش‌های اقلیت جامعه مانند زنان و جوانان
  - توجه به ایجاد فرهنگ کارآفرینانه یا افزایش شور و نشاط کارآفرینانه در جامعه
  - عدم استفاده گسترده از اهرم‌های مالی مستقیم که موجب استفاده بیشتر از اهرم‌های پشتیبانی غیرمالی می‌شود (به استثنای وام‌های کوچک)
- (Lundstrom & Stevenson, 2001d).

سیاست‌های کلان

سیاست‌های کلان شامل مواردی نظیر سیاست رقابت، سیستم‌های مالیاتی و مقررات هستند؛ سیاست‌های خرد شامل آموزش؛ مشاوره؛ ارابه برنامه‌های مدیریتی صاحبان شرکت‌های کوچک و متوسط یا مالکان بالقوه آنها و همچنین برنامه‌های تغییر فرهنگی نظیر آموزش سازمان و دسترسی به برنامه‌های مالی می‌شود. سیاست‌های کلان نسبت به سیاست‌های خرد در ترویج کارآفرینی موثرتر هستند. (OECD, 2007b).

برخی از سیاست‌های کلان عبارتند از:

- کنترل تورم، نرخ بهره پایین، امنیت اقتصادی

- سیستم مالیاتی کارآمد
- سیاست های رقابت و ضد انحصار در دسترسی به منابع مالی
- قوانین تجاری (سهولت شروع و اداره یک کسب و کار)
- اجرای سیاست ها و قوانین (ممکن است اجرای یک سیاست که در یک کشور اثربخش می باشد و در کشوری دیگر فاقد اثربخشی)
- سیاست های خرد شامل:
- کمک مالی برای توسعه آموزش مدیریت و کارکنان شرکت های کوچک و متوسط
- افزایش تحقیق و توسعه در شرکت های کوچک و متوسط
- بهبود ظرفیت های کارآفرینانه
- خلق فرهنگ کارآفرینانه
- بهبود دسترسی به منابع مالی برای کارآفرینان و غیره است (OECD, 2007a).

لازم بذکر است که سیاست های کلان در مباحث محیط کسب و کار ریشه دارند و سیاست های خرد بیشتر در الگوهای توسعه کارآفرینی مورد توجه قرار گرفته اند. در تحقیقی که در سطح ۲۶ کشور اروپای مرکزی و شرقی، روسیه، و ترکیه بوسیله بانک توسعه و نوسازی اروپا و بانک جهانی نشان می دهد که در کشوری مانند روسیه سفید(بلاروس) سیاست های کلان مانند سیستم مالیاتی (نرخها و تعدد موارد مالیاتی، تغییرات در الزامات مالیاتی)، قوانین و مقررات متعدد و بی ثبات، کنترل های بیش از حد توسط سازمان های دولتی، سختی دریافت مجوز و ثبت شرکت و فساد مقامات در سطح کلان موانعی مهم برای توسعه کارآفرینی هستند (UNECE, 2007).

در این مقاله تأکید بر سیاست های کلان می باشد. این سیاست ها شامل عوامل نشان داده شده در جدول ۱ می باشد به شرح زیر است:

جدول ۱- مفهوم، ابعاد و شاخص سیاست های کلان

مفهوم	بعد	شاخص
سیاست های کلان	عوامل نهادی و قانونی	ثبات سیاسی کشور، کارایی چارچوب های قانونی در زمینه کسب و کار، قوانین نیروی کار، مالیاتی، قضایی ضد انحصار و مالکیت معنوی و غیره
	ثبات اقتصاد کلان	نرخ تورم، نرخ بهره، ثبات اقتصادی، امنیت اقتصادی و غیره
	توسعه منابع انسانی	سطح عمومی آموزش های ابتدایی و دانشگاهی در کشور، میزان هزینه ها و سرمایه گذاری در آموزش کشور، دسترسی به نیروی انسانی متخصص و غیره
	بازار مالی	شرایط برابر برای دسترسی به منابع مالی، نبود محدودیت در بازار مالی و سرمایه کشور و غیره
	زیرساخت های نرم و سخت	کمیت و کیفیت زیر ساخت های حمل و نقل، انرژی و ارتباطاتی و اطلاعاتی
	تحقیق و توسعه و نوآوری	دسترسی به نتایج تحقیقات در کشور، میزان سرمایه گذاری در تحقیق و توسعه و غیره
	فناوری	حمایت دولت از فناوری های مدرن، همکاری فناورانه بین شرکتها، انتقال تکنولوژی و غیره
	بازار کالاها و خدمات	اندازه بازار داخل و خارج کشور، رقابت و نبود شرایط انحصار و رانت در بازار کالاها و خدمات

اگر چه فعالیت های کارآفرینانه با اجرای این برنامه های توسعه بهبود می یابند ولی بررسی ها نشان می دهد انگیزه ها و فعالیت های کارآفرینانه به وسیله عوامل فرهنگی، نهادی، دولت، محیط کسب و کار و شرایط اقتصاد کلان تحت تأثیر قرار دارند (Wennekers & Thurik, 1999).

دستور اقتصاددان معروف پرویی یکی از دلایل مهم توسعه نیافتگی کشورهای جهان سوم را موانع نظام اداری این کشورها می داند که بخش خصوصی را به اقتصاد زیرزمینی، غیررسمی و غیرمولد سوق دهد. در این فضای نامساعد کسب و کار، سیاست های کلان، توسعه کارآفرینی و توسعه شرکت های کوچک و متوسط با مشکل مواجه می شوند (میدری و همکاران، ۱۳۸۷). محیط کسب و کار شامل زیر ساخت های اقتصادی، سلامت نظام اداری، امنیت اجتماعی، ثبات سیاست های اقتصادی،

قوانین و مقررات، کیفیت نظام قضائی و غیره است که تاثیر مستقیم بر عملکرد شرکت ها دارند ولی تغییر دادن آنها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران شرکت ها و کسب و کارها است. با توجه به اهمیت این موضوع هر ساله گزارشات بین المللی در زمینه محیط کسب و کار و رتبه بندی کشورها در این زمینه منتشر می شود (اتاق بازرگانی صنایع و معادن تهران، ۱۳۸۸).

الگوی رقابت پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد (GCI)

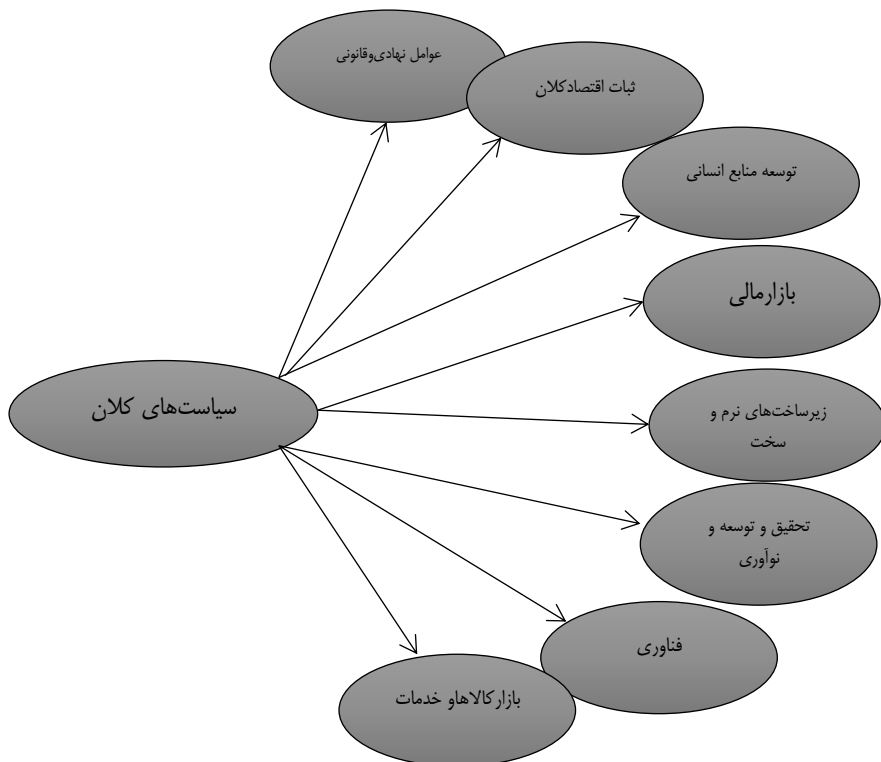
در زمینه محیط کسب و کار گزارش های متعدد منتشر می شود. یکی از این گزارش ها، GCI (گزارش مجمع جهانی اقتصاد) است، مجمع جهانی اقتصاد بیش از ۳۰ سال است که گزارش رقابت پذیری جهانی را منتشر می کند. این گزارش کشورهای مختلف را از نظر رقابت پذیری رتبه بندی می کند. هدف مجمع از ارائه این نوع گزارش ها، ارائه ابزارهای الگوبرداری برای رهبران کسب و کار و سیاست گذاران کشورها به منظور مقایسه سیاست های کلان کشورها، شناسایی و رفع موانع رقابتی است. این گزارش دربرگیرنده سه بعد با ۱۲ رکن به شرح زیر است. بعد اول) عوامل اساسی شامل نهادها، زیر ساخت ها، ثبات شاخص های کلان اقتصادی، بهداشت و آموزش های مقدماتی. بعد دوم) عوامل توانمندساز شامل تحصیلات دانشگاهی و آموزش کارکنان، کارایی بازار محصولات، کارایی بازار کار، توسعه بازار مالی، آمادگی فناورانه، اندازه بازار. بعد سوم) عوامل نوآوری شامل پیشرفتگی کسب و کار و نوآوری. (World Economic Forum, 2012).

جدول ۲- رتبه ایران بر اساس شاخص GCI

۲۰۱۴-۲۰۱۳		سال
۱۴۸		تعداد کشورها
امتیاز	رتبه	معیار
۴,۱	۸۲	کل مقیاس GCI
۴,۵	۷۵	عوامل اساسی
۳,۷	۸۳	۱ نهادها
۴,۱	۶۵	۲ زیر ساختها
۴,۳	۱۰۰	۳ ثبات شاخصهای کلان اقتصادی
۶	۵۱	۴ بهداشت و آموزشهای مقدماتی
۳,۷	۹۸	عوامل توسعه دهنده کارآیی
۴	۸۸	۵ تحصیلات دانشگاهی و آموزش کارکنان
۳,۹	۱۱۰	۶ کارایی بازار محصولات
۳	۱۴۵	۷ کارایی بازار کار
۳,۲	۱۳۰	۸ پیشرفتگی بازار مالی
۳	۱۱۶	۹ آمادگی تکنولوژیکی
۵,۱	۱۹	۱۰ اندازه بازار
۳,۴	۸۶	عوامل نوآوری
۳,۶	۱۰۴	۱۱ پیچیدگی کسب و کار
۳,۲	۷۱	۱۲ نوآوری

بر اساس آخرین گزارش منتشره توسط این مجمع (۲۰۱۵-۲۰۱۴)، کشور ایران در رتبه ۸۳ در میان ۱۴۴ کشور قرار دارد. با توجه به این که بهبود محیط کسب و کار شرط اساسی رشد طبیعی و پایدار بخش خصوصی و شرکت های کوچک کارآفرین است، می توان گفت که توجه به بهبود محیط کسب و کار برای توسعه کارآفرینی شرطی لازم می باشد. از طرف دیگر خط مشی گذاری و تدوین سیاست های خاص کارآفرینی می تواند به افزایش تعداد کارآفرینان در کشور کمک کند. توجه به این رکن در نهایت می تواند به افزایش تعداد شرکت های کارآفرین (نتایج کوتاه مدت)، افزایش استخدام و ثروت آفرینی (نتایج بلند مدت) کمک کند. بر این اساس در این تحقیق محیط

کسب و کار در قالب سیاست های کلان موثر بر توسعه کارآفرینی مورد بررسی قرار گرفت و مدل GCI مجمع جهانی اقتصاد برای طراحی مدل مفهومی تحقیق به عنوان مدل مبنا انتخاب شد.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

اهداف و سؤالات پژوهش:

هدف اصلی این پژوهش شناسایی سیاست های کلان و سنجش پیش برندگی این سیاست ها بر توسعه کارآفرینی کشور است. بر این اساس، سؤالات پژوهش عبارتند از:

آیا سیاست های کلان توسعه کارآفرینی در ایران پیش برنده، خنثی و یا بازدارنده هستند؟

آیا میزان پیش برندگی ابعاد سیاست های کلان یکسان است؟

لازم بذکر است در برخی از منابع، برای بیان مناسب بودن سیاست‌ها از واژه پیش برنده، برای ارزیابی نامناسب از سیاست‌ها از واژه بازدارنده (یا مانع) و برای برای وضعیتی که نه مناسب و نه نامناسب است از واژه خنثی استفاده می‌شود. در این پژوهش سوالات با این واژگان بیان شده‌اند.

روش تحقیق:

این پژوهش بدلیل بررسی وضعیت موجود، کاربردی و از نوع توصیفی - پیمایشی است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه با مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت (کاملاً مناسب تا کاملاً نامناسب) می‌باشد. بمنظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS و LISREL استفاده شد. جامعه آماری این تحقیق کارشناسان وزارت صنایع، علوم و اقتصاد می‌باشند که در حوزه‌های مرتبط با کارآفرینی، شرکت‌های کوچک و متوسط و تجاری سازی فعالیت داشته‌اند. لازم بذکر است حجم نمونه پژوهش ۹۶ نفر محاسبه گردید. همچنین از جنبه جمعیت شناختی ۵۴٪ پاسخگویان دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و ۱۰٪ دکتری و ۳۶٪ آنها دارای مدرک کارشناسی بوده‌اند و در مجموع ۷۴٪ آنها دارای سابقه بیش از ۱۰ سال بودند.

جدول ۳- اطلاعات جمعیت شناختی

میزان	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتری
	۳۴	۵۲	۱۰

در این پژوهش بمنظور بررسی ویژگی‌های فنی ابزار اندازه‌گیری، ابتدا آلفای کرونباخ و در مرحله بعد از تحلیل عاملی تاییدی (مدل‌های اندازه‌گیری) برای بررسی روایی استفاده شد. نتایج این دو روش در جدول زیر خلاصه شده است. نتایج این آزمون‌ها نشان می‌دهد ابزار اندازه‌گیری از حیث ویژگی‌های فنی دارای شرایط لازم می‌باشد. لازم بذکر است که مدل‌های اندازه‌گیری بمنظور تلخیص در مقاله گنجانده نشدند.

جدول ۴- بررسی ویژگی های فنی ابزاراندازه گیری پژوهش

روایی (تحلیل عاملی تاییدی)			پایایی	ویژگی فنی
NNFI	RMSEA	X2/df	آلفای کرونباخ	
بیشتر از ۰,۹	کمتر از ۰,۰۸	کمتر از ۴	بزرگتر از ۰,۷	پرسشنامه
۰,۹۱	۰,۰۷۱	۶۷,۲	۰,۹۷	سیاست های کلان

تجزیه و تحلیل داده ها

۱) میانگین ابعاد و مفاهیم اصلی پژوهش: بمنظور تلخیص یافته های پژوهش، میانگین ابعاد در جدول ۵ آمده است. همانطور که مشاهده می شود در بین سیاست های کلان، زیرساخت ها و ثبات اقتصاد کلان به ترتیب دارای بیشترین و کمترین میانگین هستند.

جدول ۵- میانگین ابعاد سیاست های کلان

میانگین	بعد	مفهوم
۲,۳۲	عوامل نهادی و قانونی	سیاست های کلان
۱,۹۸	ثبات اقتصاد کلان	
۲,۹۸	توسعه منابع انسانی	
۲,۳۸	بازار مالی	
۲,۹۶	زیرساخت ها	
۲,۰۹	تحقیق و توسعه	
۲,۴۱	فناوری	
۲,۵۸	بازار کالاها	
۲,۴۶	سیاست های کلان	

۲) بررسی نتایج آزمون t یک نمونه ای: بمنظور بررسی سوالات اول و دوم پژوهش (پیش برنده، خنثی و یا بازدارنده بودن وضعیت سیاست های کلان) از آزمون t یک نمونه ای با نقطه برش ۳

استفاده شد. روش تصمیم گیری در خصوص رد یا پذیرش H_0 منطبق بر قاعده متداول در آزمون های t می باشد به شرح زیر است.

فرض H_0 به مفهوم آن است که میانگین بعد مورد بررسی با ۳ برابر است.
فرض H_1 به مفهوم آن است که میانگین بعد مورد بررسی با ۳ برابر نیست.

در سطح اطمینان ۹۵٪ در صورتیکه سطح معناداری بزرگتر از میزان خطا (۰، ۰۵) باشد، H_0 پذیرفته می شود، در صورتیکه سطح معناداری کوچکتر از میزان خطا است H_0 رد و H_1 پذیرفته می شود. با توجه به اینکه این آزمون به صورت دو دامنه است بمنظور اظهار نظر بهتر در خصوص مناسب ابعاد پژوهش بر اساس مقادیر حد بالا و حد پایین تفاوت ($\mu_1 - \mu_2$) در سطح اطمینان ۹۵٪ می توان گفت:

هر گاه حد پایین و بالا هر دو مثبت باشند، میانگین متغیر مورد بررسی از مقدار آزمون (عدد ۳) بزرگتر است، به بیان دیگر متغیر مورد بررسی در وضعیت پیش برنده قرار دارد.
هر گاه حد پایین و بالا هر دو منفی باشند، میانگین متغیر مورد بررسی از مقدار آزمون (عدد ۳) کوچکتر است به بیان دیگر متغیر مورد بررسی در وضعیت بازدارنده قرار دارد.
هر گاه حد پایین منفی و حد بالا مثبت باشد، میانگین متغیر مورد بررسی با مقدار آزمون (عدد ۳) تفاوت معنادار ندارد و به بیان دیگر متغیر مورد بررسی در وضعیت خنثی قرار دارد.
در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به نتایج جدول ۵ و قاعده تصمیم گیری می توان گفت:
سیاست های کلان شامل عوامل نهادی و قانونی، ثبات اقتصاد کلان، بازار مالی، تحقیق و توسعه و نوآوری، فناوری و بازار کالاها و خدمات در وضعیت بازدارنده قرار دارند. همچنین دو عامل زیرساخت های نرم و سخت و توسعه منابع انسانی در وضعیت خنثی قرار دارند.

جدول ۶- نتایج آزمون t یک نمونه ای

مفهوم	بعد	t	سطح معنادار	حد پایین اختلاف	حد بالای اختلاف	نتیجه
سیاست های کلان	عوامل نهادی و قانونی	-۱۰.۸۲	۰.۰۰	-۰.۸۱	-۰.۵۶	رد HO
	ثبات اقتصاد کلان	-۱۵.۸۰	۰.۰۰	-۱.۱۵	-۰.۸۹	رد HO
	توسعه منابع انسانی	-۰.۲۱	۰.۸۴	-۰.۱۷	۰.۱۴	پذیرش HO
	بازار مالی	-۷.۹۹	۰.۰۰	-۰.۷۸	-۰.۴۷	رد HO
	زیرساخت های نرم و سخت	-۰.۵۴	۰.۵۹	-۰.۲۰	۰.۱۱	پذیرش HO
	تحقیق و توسعه و نوآوری	-۱۱.۰۵	۰.۰۰	-۱.۰۸	-۰.۷۵	رد HO
	فناوری	-۸.۴۶	۰.۰۰	-۰.۷۳	-۰.۴۵	رد HO
	بازار کالاها و خدمات	-۷.۲۹	۰.۰۰	۰.۵۴	-۰.۳۱	رد HO
سیاست های کلان		-۱۰.۷۶	۰.۰۰	-۰.۶۴	-۰.۴۴	رد HO

۳) نتایج آزمون تحلیل واریانس یکطرفه: بمنظور پاسخ به سوال سوم و چهارم پژوهش (مقایسه میزان پیش بردگی ابعاد سیاست های کلان بصورت درون گروهی با یکدیگر) از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه استفاده شده است.

جدول ۷) نتایج آزمون تحلیل واریانس یکطرفه

نتیجه آزمون	میزان خطا	سطح معنادار	آماره F	HO
رد HO	۰.۰۰۵	۰.۰۰	۲۵.۸۷	میانگین ابعاد سیاست های کلان با هم تفاوت معنادار ندارند.

همانطور که ملاحظه می شود در سطح اطمینان ۹۵٪ در هر دو آزمون HO رد و H1 پذیرفته می شود. به بیان دیگر بعضی از ابعاد سیاست های کلان پیش بردگی یکسانی ندارند. در ادامه بمنظور بررسی دقیق تر اینکه تفاوت ها بین میانگین چه ابعادی است از آزمون مقایسه چندگانه توکی استفاده شد. نتایج این آزمون نشان داد که می توان در سطح اطمینان ۹۵٪ ابعاد را در

گروه‌های های زیر قرار داد. لازم بذکر است که گروه دوم تا چهارم دارای میانگین کمتر (کمتر) نسبت به گروه اول هستند.

جدول ۸- بررسی پیش بردگی ابعاد سیاست های کلان

نوع سیاست ها	گروه اول	گروه دوم	گروه سوم	گروه چهارم
سیاست‌های کلان	زیرساخت / توسعه منابع انسانی	بازار کالا و خدمات، فناوری /بازار مالی	عوامل نهادی	تحقیق و توسعه و نوآوری /ثبات اقتصادی

نتیجه گیری و بحث:

مشکل بیکاری و پیش‌بینی حادث شدن آن در دهه ۱۳۸۰ موجب شد در زمان تدوین برنامه سوم توسعه، موضوع توسعه کارآفرینی مورد توجه قرار گیرد و توسعه کارآفرینی در سطح وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری، تعاون و صنایع و معادن مطرح شود. این موضوع در برنامه های چهارم و سیاست های کلی برنامه پنجم نیز پیگیری شده است. همچنین در ابلاغیه اصل ۴۴ نیز به نوعی مورد توجه قرار گرفته است. با این وجود علی رغم تلاش هایی که در جهت توسعه کارآفرینی انجام شده است، در عمل رشد مناسب و پایداری در زمینه توسعه کارآفرینی و شرکت های کوچک و متوسط در کشور مشاهده نمی شود. شاید بتوان علت بخشی از این مشکل را درسیاست های کلان توسعه کارآفرینی کشور جستجو کرد. بنابراین این پژوهش با رسالت بررسی نقش سیاست های کلان در جهت توسعه کارآفرینی کشور انجام شد. بر این اساس سیاست های کلان در قالب الگوهای محیط کسب و کار بانک جهانی، رقابت پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد، تصویر محیط کسب و کار و سیاست های دیدبان جهانی کارآفرینی، دیده بان جهانی کارآفرینی اصلاح شده، توسعه کارآفرینی یورواستات، توسعه کار آفرینی بر اساس مطالعه تطبیقی کشورها و توسعه کارآفرینی آنکتاد بررسی شد و الگوی مفهومی پژوهش با تفکیک این دو نوع سیاست از یکدیگر تدوین شد.

بمنظور گردآوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شد. نتایج آمار توصیفی این پرسشنامه نشان داد همه ابعاد سیاست های کلان دارای میانگین کمتر از ۳ هستند. با این وجود در بین سیاست های کلان، زیرساخت های نرم و سخت و ثبات اقتصاد کلان به ترتیب دارای بیشترین و کمترین میانگین هستند. نتایج آزمون t یک نمونه ای نشان داد که تنها دو سیاست کلان شامل زیرساخت های نرم و سخت و توسعه منابع انسانی در وضعیت خنثی قرار دارند و مابقی سیاست های کلان در وضعیت بازدارنده قرار دارند. همچنین نتایج آزمون تحلیل واریانس یکراهه نشان داد که در بین سیاست های کلان زیرساخت و منابع انسانی دارای وضعیت بهتر و پیش برندگی بیشتر می باشند، ولی تحقیق و توسعه و نوآوری و ثبات اقتصادی نسبت به بقیه ابعاد سیاست های کلان بیشترین بازدارندگی را دارند. همانطور که مشاهده می شود در مجموع نتایج آماری پژوهش مشابه و یکدیگر را تایید و نوعی همگرایی درونی را نشان می دهند.

بمنظور مقایسه نتایج این پژوهش با اطلاعات موجود در این زمینه به گزارش های منتشره بین المللی مراجعه شد. ارزیابی بانک جهانی در زمینه سهولت کسب و کار نشان می دهد که ایران در مقایسه با سایر کشورها وضعیت نامناسبی دارد. در سال ۲۰۰۸ ایران بین ۱۷۸ کشور رتبه ایران ۱۳۵ و در سال ۲۰۰۹ بین ۱۸۱ کشور این رتبه به ۱۴۲ و البته در سال ۲۰۱۰ رتبه ایران بین ۱۸۳ کشور رتبه ایران به ۱۳۷ رسیده است (World Bank, 2008, 2009 & 2010). بر اساس گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۱۵ رتبه ایران در شاخص های سهولت کسب و کار به ۱۳۰ رسید (World Bank, 2015). بر اساس ارزیابی چارچوب تصویر محیط کسب و کار نیز کشور در مقایسه با سایر کشورها وضعیت مناسبی ندارد و این وضعیت در نتایج سه سال ۲۰۰۶ الی ۲۰۰۹ به صورت یک روند دیده می شود (Business Environment Snapshot, 2009). همچنین بررسی های انجام شده در درون کشور نامناسب بودن محیط کسب و کار کشور را تایید می کند. برای نمونه شرکت نوسازی صنایع ایران در سال ۱۳۸۴ در زمینه محیط کسب و کار کشور پژوهشی انجام داد. این بررسی نشان می دهد که رتبه ایران در میان ۷۰ کشور ۶۵ و دارای بازدارندگی محیطی است (مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۸۸ ص ۲۰). بنابراین شاید بتوان نتیجه

گیری کرد که نتایج این مقاله دارای نوعی همگرایی بیرونی با نتایج پژوهش های بین المللی و داخلی است.

پیشنهادات

با توجه به نتایج این پژوهش و گزارش های بین المللی ذکر شده نمی توان به نتایج حاصل از سیاست های کلان توسعه کارآفرینی، شرکت های زودبازده، اشتغال، خصوصی سازی در کشور خوشبین بود. زیرا عوامل بازدارنده کلان اثر منفی داشته و حتی ممکن است به مرور تعداد فعالان در کسب و کارهای مولد نسبت به وضع موجود کاهش یافته و رشد آنها منفی شود. بنابراین توجه به سیاست های کلان در راستای بهبود فضای کسب و کار لازم بنظر می رسد. بنابراین با توجه به نتایج پژوهش در ادامه پیشنهاداتی بمنظور بهبود سیاست های کلان توسعه کارآفرینی به شرح زیر تدوین شده است.

(۱) بستر سازی برای رعایت قوانین مالکیت معنوی و رعایت قوانین ضد انحصار، قوانین مالیاتی، کار و ورشکستگی و در مجموع بهبود کارایی چارچوب های قانونی در زمینه کسب و کار.

(۲) تلاش برای کاهش نرخ تورم، و بهبود امنیت و ثبات اقتصادی به عنوان مشکلات پایه ای اقتصاد ایران

(۳) بهبود دسترسی به منابع مالی شامل بهبود شرایط دسترسی عادلانه کارآفرینان و شرکت های کوچک به منابع مالی، وام و تسهیل دسترسی کارآفرینان و شرکت های کوچک به بازارهای سهام و نیز بکارگیری مکانیزم هایی در جهت افزایش سلامتی و شفافیت بانک ها و موسسات مالی.

(۴) بهبود دسترسی به بازارها شامل تسهیل دسترسی به بازارهای داخلی و بازار های خارجی برای کارآفرینان در جهت صادرات محصولات. دولت می تواند با ارائه خدمات عمومی و حمایتی مانند اطلاع رسانی، اجرای کارآمد قوانین رقابت و ضد انحصار در بازار کالاها و خدمات به کارآفرینان کمک کند.

(۵) دسترسی به امکانات تحقیق و توسعه شامل سرمایه گذاری دولت در تحقیق و توسعه، تسهیل شرایط و امکانات تست برای کارآفرینان

۶) تلاش برای کاهش الزامات و کنترل های دولتی در جهت کمک به رشد شرکت های کوچک و کارآفرینان در مراحل بالاتر رشد تا انگیزه کافی برای توسعه کمی و کیفی وجود داشته باشد. در پایان بر این نکته تاکید می شود که رفع موانع رشد کارآفرینی و بخش خصوصی نیاز به سرمایه چندانی ندارند و بر خلاف خصوصی سازی مستلزم استقبال بخش خصوصی نبوده و با مخالفت سیاسی مواجه نیست. البته سیاست های کلان در جهت بهبود فضای کسب و کار چندسالی است که در کشور مورد توجه قرار گرفته است و در این زمینه اقداماتی انجام شده است (احمدپور و داوری، ۱۳۸۸، ص ۱۴). برای مثال در ابلاغیه سیاستهای کلی اصل ۴۴ بر بهبود فضای کسب و کار صراحتاً تأکید شده است. همچنین در برنامه چهارم توسعه و سیاست های کلی برنامه پنجم توسعه نیز در این زمینه بندهایی وجود دارد. (مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۸۸ صص ۲۸-۳۷). بنابراین می توان امیدوار بود در چند سال آینده با توجه به ظهور پیامدهای این برنامه ها و قوانین در شرایط فعلی بهبود حاصل شود. بایستی به این نکته نیز توجه داشت که تا زمانیکه نهادهای قانونگذاری، مجری و قضایی کشور درک درست و مشابهی از شرایط موجود کشور نداشته باشند، ممکن است با وضع قوانین بیشتر، اجرای نادرست و نظارت ناکارآمد به بازدارندگی بیشتر سیاست های کلان منجر شوند.

منابع :

- اتاق بازرگانی صنایع و معادن تهران، (۱۳۸۸) پروژه مطالعه و بررسی فضای کسب و کار و ارائه برنامه عمل جهت بهبود آن در ایران: مطالعه موردی سازمان تامین اجتماعی، ص ۷
(www.tccim.ir)
- احمدپور داریانی، محمود، داوری، علی و قربانپور، عادل (۱۳۸۸) بررسی عوامل بازدارنده و موانع محیطی توسعه کارآفرینی در کشور با استفاده از نتایج چارچوب های محیط کسب و کار، کنفرانس ملی کارآفرینی، دانشگاه کاشان
- مرکز پژوهش های مجلس (۱۳۸۸) بررسی چالش های فضای کسب و کار، گزارش ش ۳۹: صص ۲۸-۳۷.
- میدری، احمد و قودجانی، اصلا (۱۳۸۷) "سنجش و بهبود محیط کسب و کار"، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی واحد تهران.
- Ahmad, Nadim and Hoffman, Anders, (2007), "A Framework for Addressing and Measuring Entrepreneurship", OECD, pp 6-19.
- Bosma, Niels and Levie, Jonathan (2010) "Global Entrepreneurship Monitor", 2009 Executive Report, Global Entrepreneurship Research Association (GERA), p11-12
- De Soto, Hernando (2000) The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else, Basic Books, USA
- Donor Committee for Enterprise Development or ODCED (2008) "Supporting Business Environment Reforms: Practical Guidance for Development Agencies", www.Enterprise-Development.org/ www.Business-Environment.org
- International Finance Corporation (2009), "Business Environment Snapshot: -Methodology Note " , Washington, DC, PP.13-15
- Lundstrom, and Stevenson (2005), "Entrepreneurship Policy: Theory and Practice", International Studies in Entrepreneurship, Springer, New York, pp 47 & pp60-62.

- OECD (2007a), "Framework for the Evaluation of SME and Entrepreneurship Policies and Programmes", Paris
- OECD (2007b), "OECD Entrepreneurship Indicators Project: Overview" , World Bank Seminar on Entrepreneurship and Development, Washington, pp12
- Orford,J. ; Herrington,M. ;Wood,E.(2005)."Global Entrepreneurship Monitor2004 South African Report". UCT Center for Innovation and Entrepreneurship:50-54
- UNCTAD,(2005). "Entrepreneurship and Economic Development". United Nations Conference On Trade And Development (UNCTAD) ,pp6-14
- UNECE,(2007) "Fostering Entrepreneurship in Catching-Up Economies: Major Issues and Challenges". Conference on "Reducing Barriers to Entrepreneurship and Encouraging Enterprise Development: Policy Options", Geneva,, pp5-7
- Wenekers, S. and A. R. Thurik (1999), "Linking Entrepreneurship and Economic Growth". Small Business Economics, 13
- World Bank, (2010, 2009 & 2008)" Doing Business", www.worldbank.org
- World Bank, (2015)" Doing Business", www.worldbank.org
- World Economic Forum (2009), "The Global Competitiveness Report" 2009–2010, Switzerland